

บทที่ 3

แนวคิดและแบบจำลองของการพัฒนา

จากความหมายของการพัฒนาชนบท ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 อาจจะสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของการกระทำต่างๆ เพื่อให้มีการพัฒนานั้นก็คือ เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพของชีวิตของชาวชนบทให้สูงขึ้น การกระทำต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนรายได้ของชาวชนบทอาจจะเป็นแนวทางหนึ่งที่นักวางแผนเห็นว่า การที่รายได้ของชาวชนบทสูงขึ้นคุณภาพชีวิตของชาวชนบทจะสูงขึ้นตามไปด้วย รายได้จึงเป็นวิธี (Mean) หนึ่งที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมาย (End) ซึ่งก็คือคุณภาพของชีวิต

ทเนตร นรภูมิพิภักษ์ (ทเนตร : 1981) ได้ให้คำนิยามของคำว่า คุณภาพของชีวิตและองค์ประกอบของคุณภาพของชีวิตจะที่สำคัญ มีดังนี้ คือ

1. ความอยู่ดี
2. ความกินดี
3. ความรู้ดี

ความอยู่ดี มีความหมายว่า ชาวชนบทเป็นผู้มีสุขภาพดี, มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน, และมีอิสรภาพในการประกอบกิจกรรมทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ความกินดี มีความหมายครอบคลุมถึงหารกินดี คือการกินอาหารที่มีประโยชน์ตามหลักโภชนาการ การมี ความเพียงพอของอาหาร ไม่อดอยาก ตลอดจนการมีน้ำกิน-น้ำใช้ ที่เพียงพอ

ความรู้ดี หมายถึง การมีการศึกษา และมีโอกาสที่จะศึกษา และยังหมายความรวมถึงการมีโอกาสที่สมาชิกของชนบทที่จะใช้ความรู้ ความสามารถของตนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินปัญหาของชนบท และครอบครัว

ถ้ายอมรับว่าจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชนบทคือการเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตของชาวชนบทแล้วไซ้ เรา อาจจะกล่าวได้ว่า ถ้าเราต้องการระดับคุณภาพของชีวิตของชาวชนบทว่าจะสูงต่ำมากน้อยเพียงใด ตัวชี้ (Partial index) ที่สำคัญบางตัวอาจมีส่วนให้เราทราบระดับคุณภาพของชีวิตได้คือ (ดูภาพที่ 4.1 ประกอบ)

1. ระดับรายได้เฉลี่ยและการกระจายรายได้ของชาวชนบท
2. ระดับของการบริการด้านสาธารณสุขของหมู่บ้านชนบท
3. ระดับของการบริการด้านสาธารณสุขและอนามัย
4. ระดับของการบริการด้านการศึกษา
5. ระดับของการบริการด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
6. ระดับของการพัฒนาด้านสถาบันการตลาดสินค้าอุปโภค บริโภคในหมู่บ้าน
7. ระดับของการมีสถาบันที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

เราอาจจะขยายความเกี่ยวกับตัวชี้ข้างต้นได้ดังนี้

1. ระดับรายได้เฉลี่ยของครอบครัวและการกระจายรายได้ระหว่างชาวชนบท โดยทั่วไป ชาวชนบทจะมีแหล่งรายได้ที่สำคัญจาก 2 แหล่งคือ On-farm และ off-farm ถ้าครัวเรือนชนบทมีรายได้ดีขึ้น ส่วนหนึ่งของรายได้คงจะต้องใช้จ่ายไปเพื่อความอยู่ดี ความกินดี และความรู้ดี ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างระดับรายได้และคุณภาพของชีวิตจึงเป็นไปในทางเดียวกัน (เป็นบวก) อย่างไรก็ตามลักษณะของการกระจายรายได้อาจจะทำให้ความสัมพันธ์ข้างต้นไม่เป็นจริงก็ได้ กล่าวคือ แม้ว่าระดับรายได้เฉลี่ยจะสูง ขึ้น แต่การกระจายรายได้ระหว่างครัวเรือน

ในชนบทแล้ว คุณภาพของชีวิตอาจจะลดต่ำลงก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้าน หรือสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำ ในรายได้สูง จะมีความรู้สึกระหว่างคนจนว่าเป็นผู้ที่ด้อยกว่า และต้องเป็นผู้ตาม (Passive) ดังนั้นจึงมีกล้าแสดงความคิดเห็นที่อาจจะเป็นประโยชน์ต่อคนหมู่มาก การพัฒนาโดยมุ่งหวังว่าจะให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองจึงมีโอกาที่จะล้มเหลวได้ง่าย

2. ระดับการบริการสาธารณสุขโลก ซึ่งในที่นี้มีความหมายว่า เป็นปัจจัยโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวกับการคมนาคม สื่อสารการติดต่อกับโลกภายนอก, การไฟฟ้า การประปาหรือแหล่งน้ำสำหรับใช้อุปโภค บริโภค ระดับของการบริการเกี่ยวกับเรื่องนี้ นอกจากจะหมายถึงปริมาณ (Quantity) หรือความเพียงพอแล้ว เรายังต้องคำนึงถึงความสะดวก ยากง่ายในการบริโภค - อุปโภค และคุณภาพของการบริการอีกด้วย ชนบทที่มีระดับการบริการด้านนี้อย่างเพียงพอ, รวดเร็ว และมีคุณภาพ ย่อมแสดงว่าสมาชิกในชนบทนั้นจะมีคุณภาพของชีวิต (ความอยู่ดี, กินดี) ดีกว่าหมู่บ้านชนบทที่ขาดแคลน

3. ระดับบริการด้านสาธารณสุขและอนามัย ซึ่งเราอาจจะประเมินได้โดยดูจากสถิติต่างๆที่เกี่ยวกับ จำนวนเตียงคนไข้ต่อประชากร สถิติอัตราการตายของทารก สถิติโรคขาดอาหารในเด็ก และสถิติการเป็นโรคที่สำคัญอื่นๆ สถิติต่างๆเหล่านี้เป็นตัวแปรปรากฏการณ์ที่เราทราบว่าเป็นหมู่บ้านหรือชนบทนั้นๆมีความอยู่ดีและความกินดีสูงต่ำเพียงไร

4. ระดับของการบริการด้านการศึกษา จำนวนโรงเรียนและระดับของชั้นเรียนที่เปิดสอนในหมู่บ้านก็ดี, การมีหรือไม่มีระบบการศึกษานอกโรงเรียน (Informal Education) ก็ดี สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องชี้บ่งถึงความมากน้อยของโอกาสในการเรียนของคนในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะการเดินทางไปศึกษานอกหมู่บ้านย่อมมีค่าใช้จ่ายสูงขึ้น ระดับการศึกษาของสมาชิกในหมู่บ้านยังอาจใช้เป็นเครื่องชี้วัดถึงความแตกต่างในคุณภาพของชีวิต (ความรู้ดี) ระหว่างหมู่บ้านได้ ทั้งนี้เพราะเราเชื่อมั่นว่าการศึกษา "ช่วยเพิ่มพูนความสามารถของคนเราในการรับฟัง (Receive) การแปรความ (Decode) และการทำความเข้าใจ (Understanding) ข้อมูลข่าวสารต่างๆ" หรืออีกนัยหนึ่ง การศึกษาช่วยให้คนรู้จักคิด, รู้จักวิเคราะห์ และรู้จักหาหนทางแก้ไขปัญหา ฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้คนเรามีคุณภาพของชีวิตดีขึ้น

5. ระดับการบริการด้านการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยเราอาจดูได้จากสถิติอาชญากรรม ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน สถิติเกี่ยวกับจำนวนผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ ตลอดจนจำนวนป้อมยาม หรือสถานีตำรวจที่มีในหมู่บ้าน เรื่องความปลอดภัยนี้สำคัญต่อคุณภาพของชีวิตมาก เพราะเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยโดยตรง และกับความรู้ดีโดยอ้อม (เช่น ความปลอดภัยในชีวิตของผู้สมัครรับเลือกตั้ง กำนันผู้ใหญ่บ้าน อันเป็นวิธีหนึ่งเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยในชนบท

6. ระดับของการพัฒนาของสถาบันการตลาดสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น จำนวนร้านค้าในหมู่บ้าน โรงมหรสพ สถาบันสินเชื่อ เช่น โรงจมน้ำ หรือนายทุนเงินกู้ สิ่งต่างๆเหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความอยู่ดี ความกินดีของชาวชนบทได้เป็นอย่างดีเหมือนกัน การมีร้านค้ามากๆ แสดงว่าชาวชนบทนี้ สามารถหาซื้อสินค้ามาอุปโภค-บริโภคได้ง่าย สะดวก และมีให้เลือก การมีโรงมหรสพ เช่น โรงหนังก็จะเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจเป็นต้น

7. ระดับของการมีสถาบันที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรม เช่น การมีกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในหมู่บ้านเพื่อผลประโยชน์ของสาธารณชน เช่น การร่วมกันสร้างถนน พัฒนาโรงเรียน หรือวัด ฯลฯ การมีกิจกรรมร่วมกันบ่อยครั้ง แสดงถึงความกลมเกลียวสามัคคี ความประสงค์มีส่วนร่วม (Participation) ซึ่งจะส่งผลไปถึงความอยู่ดี และความรู้ดี อันเป็นองค์ประกอบของคุณภาพของชีวิต

ในตอนล่างของแผนภาพที่ 4.1 เราได้แสดงภาพคร่าวๆของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับของตัวแปรแสดงคุณภาพของชีวิตทั้ง 7 ตัวข้างต้นซึ่งจะเห็นว่าเราสามารถแบ่งกลุ่มของปัจจัยอิทธิพลได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. กลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชนบท ซึ่งจะเป็ปัจจัยสำคัญในการกำหนดการใช้ทรัพยากรของชนบท การจัดสรรในชนบท
2. กลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ ที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อสังคมชนบท เช่นการบริการจากรัฐที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา การสาธารณสุข และการอนามัย การสาธารณสุขโลกและการรักษาความปลอดภัย เป็นต้น
3. กลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของสถาบัน และหน่วยงานอิสระที่ไม่เป็นของรัฐ (Non Governmental Organization, NGO)

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดนโยบายของรัฐ ว่าชนบทควรจะได้อะไรเป็นจำนวนเท่าใด ฉะนั้นงบประมาณของรัฐด้านการศึกษา การสาธารณสุข การสาธารณสุข และการอนามัย จึงถูกกำหนดโดยโครงสร้างของเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ

หากมองดูภายในชนบทเอง โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในชนบท ก็จะเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดลักษณะสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการผลิต และการจัดสรรทรัพยากรการผลิต และการกระจายผลผลิต และรายได้ของชนบท สำหรับหน่วยงาน NGO นั้นจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของชาวชนบทโดยที่หน่วยงานเหล่านี้ได้จัดทำและนำโครงการเข้าไปดำเนินการในชนบท และวัตถุประสงค์ของโครงการต่างๆที่นำเข้าไปมักจะมีคล้ายๆกันในทำนองที่จะพยายามเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของชาวชนบทให้สูงขึ้น

ชำนาญกหอสมุด